

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie

Eliška Procházková

**Ztracený ráj a Silmarillion
Povstání a zlo v literárním mýtu Johna
Miltona a J.R.R. Tolkiena**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Michal Charypar, Ph.D.

Praha 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. června 2019

Eliška Procházková

Bibliografická citace

Ztracený ráj a Silmarillion [rukopis] : Povstání a zlo v literárním mýtu Johna Milтона a J.R.R. Tolkiena : bakalářská práce / Eliška Procházková ; vedoucí práce: Mgr. Michal Charypar, Ph.D. -- Praha, 2019. -- 49 s.

Anotace

Není nejmenších pochyb o tom, že při vymýšlení nejstarších mýtů svého literárního světa, vydaných pod názvem Silmarillion, pracoval profesor John Ronald Reuel Tolkien nejen se starými mýty severskými, germánskými či keltskými, ale že jako katolík nezapomínal ani na křesťanské příběhy. K jeho inspiraci bezesporu patřil i jeho nejslavnější konflikt, povstání Satana proti Bohu. Zřejmě znal i nejslavnější zpracování tohoto námětu, rozsáhlou epickou báseň Ztracený ráj od anglického barokního básníka Johna Milтона.

V této práci se budu věnovat Tolkienově vlastní mytologii a nejsilnějším vlivům a předobrazům, které na ni mohly působit. A také porovnáám příběh a osud Tolkienova Melkora se Satanem jak biblickým, tak tím, jak jej ve svém literárním díle podal John Milton.

Klíčová slova

Tolkien, Milton, Silmarillion, Ztracený ráj, zlo, mytologie

Abstract

There is no doubt that profesor John Ronald Reuel Tolkien, while he was creating the oldest myths of his literary world, published under the title Silmarillion, worked not only with the Nordic, Germanic or Celtic myths, but as a Catholic did not forget about the christian stories. His inspirational sources certainly included it's biggest conflict, the Lucifer's rebellion against God. He apparently knew the most famous depiction of this theme, an extensive epic poem by an english baroque writer John Milton.

In this thesis I will focus on Tolkien's own mythology and the strongest influences that could have affected it. And I will compare the story and destiny of Tolkien's Melkor with those of Satan. The biblical one and also the one as depicted by John Milton in his work.

Keywords

Tolkien, Milton, Silmarillion, Paradise lost, evil, mythology

Počet znaků (včetně mezer): 77 198

Poděkování

Chtěla bych poděkovat především panu doktoru Charyparovi za trpělivost při vedení práce a za všechny zajímavé podněty. Dále děkuji své rodině za podporu při psaní.

Obsah

Úvod.....	6
1. Mytologie	7
2. Chybějící anglické mýty.....	11
3. Jazyky.....	14
4. Od jazyků k mýtům.....	16
5. Mytologie Ardy	20
6. Srovnání	22
6.1. Kalevala	22
6.2. Severogermánské mýty.....	23
6.3. Prvorození.....	25
7. Melkor a Satan.....	31
7.1. Melkorův příběh	31
7.2. Melkor, Satan a zlo	33
8. Ztracený ráj.....	37
Závěr	44
Seznam použitých zkratk.....	47
Seznam literatury	48

Úvod

Snad každé z děl profesora Johna Ronalda Reuela Tolkienu je složitým komplexem jak jeho vlastních originálních konceptů, tak nesčetných mytologických vlivů, můžeme dokonce říct, že žádná část jeho příběhů nejde vystopovat jen k jednomu jedinému zdroji či předobrazu. Svět Středozemě, jak ho známe, je poskládaný z mytologických prvků germánských, finských, i keltských, ale nese si v sobě i křesťanské prvky ve svém pohledu na dobro a zlo.

V této práci budeme na začátku zkoumat Tolkienův vztah k mytologii. Pokusíme se objasnit, proč pro něj měla takové kouzlo, čím ho lákala, a co ho nakonec přivedlo k myšlence vytvořit tak propracovaný fikční svět s velkolepou mytologií vlastní. Neopomeneme ani Tolkienovu lásku k jazykům a důležitou roli, kterou v celém procesu jeho tvorby hrály.

Podíváme se dále na některé podobnosti evropských mytologií s autorskou mytologií Tolkienovou a na paralely v nich. Ta Tolkienova je velmi rozsáhle rozepsána ve všech jeho dílech, ale své úplné kořeny získala až v knize *Silmarillion*, poskládané z Tolkienových *Ztracených příběhů* a všech jejich verzí. Ta ale vyšla až posmrtně v ediční úpravě Tolkienova syna Christophera Johna Reuela Tolkienu. Obsahuje veškerou mytologii a nejstarší hrdinské příběhy Středozemě, v elfském jazyce zvané Arda. Tu stvořil Nejvyšší jménem Eru, Jediný, kterému budeme v práci říkat jménem, jakým ho nazývají elfové, tedy Ilúvatar. Pomohli mu v tom mocné bytosti Ainur vzešlé z jeho myšlenky.

Dále se hlouběji zaměříme na příběh prostupující celým *Silmarillionem*, na příběh vzpoury a pádu nejmocnějšího z Ainur, Melkora. Ten se stal původcem všeho zla a temnoty v Ardě. Pokusíme se jeho příběh porovnat s jedním z nejznámějších příběhů křesťanského mýtu, vzpourou a pádem Lucifera, Satana.

A na úplný závěr konfrontujeme Melkorův osud s jiným literárním příběhem – s příběhem Satanovým tak, jak jej popsal starší z velikánů anglické literatury, John Milton, ve své alegorické básni *Ztracený ráj*.

1. Mytologie

Zde, na začátku práce, se podíváme nejdříve na to, jaký byl vůbec vztah Tolkiena k mýtu.

Někteří tvrdí, že mýtus je způsob, jakým si naši předkové vysvětlovali fungování přírody, jakým si vysvětlovali pro ně nevysvětlitelné jevy. Nevníмали totiž svět skrze vědeckou logiku jako my, vnímali ho především skrze svoje smysly a zážitky. Mýtus je způsob, jaký lidé použili, aby nastolili pevný řád do světa, jehož fungování pro ně bylo chaotické. Jeho funkce tedy není pouze ve vysvětlování fungování světa, ale také mu dává sjednocující řád. Mýtus podle Jeleazara Meletinského používá logiku symbolickou a metaforickou. „Vstřebává do sebe zavedené životní formy a přitom vytváří jakousi novou fantastickou, vyšší realitu.“¹ Mýty jsou tedy cestou „ovládnutí“ přírody pomocí imaginace. V té době lidé ještě neměli žádný vědecký způsob, kterým by mohli přírodu ovládnout doopravdy, ani nevěřili, že by její síly snad mohli zkrotit či využít tak, jak to děláme my dnes. Díky tomu mohly vzniknout příběhy a báje o nadpřirozených bytostech a mocnostech, o božstvech tvořících a ovládajících přírodu místo nich. Každý jev i každá událost dostala svou příčinu v této vyšší fantastické realitě.

Psychologové zase tvrdí, že mytologie jsou součástí kolektivního nevědomí lidstva. Jako snová skutečnost, oddělená od skutečné reality. Clive Staples Lewis dokonce prohlásil, že mýty jsou vlastně lži šeptané skrze stříbro, Claude Lévi-Strauss ve výroku reprodukovaném Zdeňkem Justoňem zase, že jsou jako síť hozená na lidskou skutečnost.² Oba výroky nám vlastně evokují totéž. Že svět mýtů je vlastně jen jiný svět, který je od toho našeho, reálného, oddělen slabým závojem nebo sítí s velkými oky, kterými k nám proniká. Ať už skrze sny nebo kolektivní paměť lidstva, skrze uložené představy a archetypy, které si neseme v sobě od dob našich předků a předáváme si je dále, z generace na generaci. Každopádně ať už je mytologie součástí nevědomí nebo ne, fakt, že jde o kolektivní lidskou záležitost, můžeme sami pocítit na základně drobných i větších podobností, které mezi sebou jednotlivé mýty nesou, napříč celým světem a všemi kontinenty. O samotné teorii mýtu by se dalo napsat hned několik

¹ MELETINSKIJ, Jeleazar Moisejevič. *Poetika mýtu*. Praha: Odeon, 1989, s. 181

² JUSTOŇ, Zdeňk. *Setkání Lévi-Strausse s Tolkienem*. Praha: Dauphin, 1997

samostatných studií, a to zdaleka nejenom na základě myšlenek a děl již zmiňovaných autorů. Pro tuto práci je ale důležité především to pojetí mýtu, jak ho chápal Tolkien.

Ten ve svém vlastním uvažování o mýtech vycházel z podobných předpokladů, jako když zkoumal, studoval a vymýšlel jazyky, na něž byl celý život expertem. Řeč je podle jeho názoru vlastně vynalézáním pojmů o předmětech kolem nás a pojmenováním našich myšlenek. A mýtus je tedy vynalézáním pravdy o světě. Někdo kdysi „vynalezl“ pojem „strom“, aby jím mohl strom označit a pojmenovat, a podobně si lidé dříve vynalézali svoji pravdu například o bouřkách a dešti. Nevěděli, jak skutečně bouřka funguje, jak vznikají blesky na obloze, ani co způsobuje děsivý zvuk hromu, a tak si vytvořili vlastní pravdu, vlastní důvody. Například v příbězích o severském bohu Thórovi, který se často proháněl po obloze ve voze taženém kozly, a svým divokým máváním kladivem hromy a blesky způsoboval.

Nejvíce ovšem Tolkiena na mýtech fascinovala fantazie, s jakou si lidé mýty vyprávěli, a také preciznost, s jakou bylo s fantazií v mýtech nakládáno. Lidé, kteří mýty tvořili, byli velice dobře seznámeni se svým okolím, s každou částí jeho flory i fauny, a na žádnou z těch částí nezapomínali, všechny měly svou důležitou roli. Dosvědčují to třeba mytické příběhy o různých bylinkách, ke kterým se vázaly nejrůznější posvátné rituály, pro něž byl sběr právě těch konkrétních bylin nezbytný.

Nesouhlasil proto s tím, že by mýty byly lživé. Pro něj byla mytická říše velice mocná. Princip, jakým si lidstvo tvořilo svoji mytologii, tedy na základě smyslových vjemů a zážitků ze života, přirovnával k principu, jakým spisovatel tvoří své příběhy a své fikční světy. Snad i proto pro něj, spisovatele s obrovskou fantazií, byly mýty vždy tak lákavé a blízké. Tolkien se se svými příběhy a výtvoři ztotožňoval, spousta z nich také vycházela z jeho vlastních prožitků, z částí jeho života, i z míst, která za život navštívil a viděl, z oblíbené krajiny, která se měnila s časem. Dá se s nadsázkou říci, že pracoval se svými vlastními osobními mýty, které si nesl v sobě, i z období dětství, kdy má všechno kouzelný nádech. I krajina, ve které si hrajeme a vyrůstáme nebo domy, ve kterých bydlíme. Autor tak při své práci není skutečným stvořitelem úplně nového světa, ale stává se takzvaným přitvořitelem.³ Vytváří Druhotný svět, do nějž můžeme vstoupit, a uvnitř kterého je všechno skutečné. Takový Druhotný svět pro nás existuje jen tak dlouho, dokud v něj sami věříme a dokud se do něj rádi vracíme.

³ JUSTOŇ, Zdeněk. *Setkání Lévi-Strausse s Tolkienem*, s. 83

Jako jeden z nejkrásnějších příkladů části Tolkienova Druhotného světa, vycházející z jeho vlastního hlubokého prožitku, nám může posloužit příběh o Berenovi a Lúthien, příběh, který se nakonec stal jedním z ústředních hrdinských příběhů *Silmarillionu*. Je to příběh o lidském smrtelném muži Berenovi, který se zamiloval do nádherné nesmrtelné elfky Lúthien Tinúviel v okamžiku, kdy ji poprvé spatřil, jak tančí v lese. Dovolím si zde kousek onoho setkání citovat:

„Bylo to za večera, když vycházel měsíc a ona tančila po nevadnoucí trávě na mýtinách. Tu zapomněl na všechnu bolest a propadl okouzlení; neboť Lúthien byla nejkrásnější ze všech Ilúvatarových dětí. Šat měla modrý jako bezoblačné nebe, ale oči měla šedé jako hvězdnatý večer; plášť měla pošitý zlatými květy, ale vlasy tmavé jako soumravné stíny.“⁴

Tenhle příběh byl pro Tolkiena jeden z nejosobnějších. Lúthieninou předlohou totiž byla Tolkienovi jeho manželka Edith. Po narození jejich syna Johna Francise Reuela roku 1917 bydleli v pronájmu ve vesnici Roose, nedaleko tábora, kde Tolkien v té době sloužil jako poručík během První světové války. Kdykoliv měl volno, rád se procházel s Edith po okolí. Nejčastěji trávili čas v lesíku, který společně objevili. Způsob, jakým Tolkien na tyto procházky a na svou Edith v té době vzpomínal, si můžeme porovnat s citovaným úryvkem setkání Berena a Lúthien:

„Vlasy měla havraní, pleť čistou, oči jasné a dovedla zpívat – a tančit.“⁵

Podobnost popisu Edith a Lúthien tak jistě není náhodná. Nejenom proto, že když Edith zemřela, nechal na náhrobek pod její jméno vytesat ještě jméno „Lúthien“. Tolkien o tom napsal svému synovi Christopherovi, že jeho matka byla jeho Lúthien, a že to věděla. A proto pod jeho jménem na jejich společném náhrobku stojí ještě jméno Beren.

Nebyl to ale jen Tolkienův osobní život, který měl nepopíratelný vliv na jeho mytologii, důležitých vlivů bylo díky Tolkienovu širokému okruhu zájmů a znalostí opravdu mnoho. Některé z nich si představíme a prozkoumáme v dalších kapitolách. Ale nejprve bychom se měli pokusit odpovědět na to, co Tolkiena vlastně přivedlo k vytvoření své vlastní mytologie a co bylo zdrojem tak detailní propracovanosti

⁴ TOLKIEN, J.R.R. *Silmarillion*. Praha: Mladá Fronta, 1992, s. 142

⁵ CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*. Praha: Argo, 2017, opis cit. s. 120

Středozeemě, jakou ji známe ze *Silmarillionu*, z trilogie *Pána Prstenů* nebo z *Hobita*. Díky tomu se snáze přiblížíme pochopení Tolkienova fikčního světa. Odpovědi budeme hledat v nedostatku vlastní anglické mytologie, který Tolkien pocítoval, když studoval mýty severských národů, mýty keltské nebo finské, a také v jeho zálibě v jazycích, která ho provázela celý život, během něhož jazyky studoval, zkoumal i sám vymýšlel.

2. Chybějící anglické mýty

Tolkien měl k mytologii opravdu silný vztah, celý svůj život se zabýval studiem i překladem starých písemných památek, jako je například báseň *Beowulf*, kterou dokonce přeložil ze staré angličtiny a vydal se svými poznámkami. Při těchto studiích pak často myslel na to, jak je jeho vlast, Anglie, o takové příběhy ochuzena. Chtěl proto pro Anglii vytvořit mýty, které nikdy neměla vlivem svého historického vývoje.

„Nesmějte se! Ale kdysi (už mi dávno spadl hřebínek) jsem měl v úmyslu dát dohromady útvar víceméně propojených pověstí, od velkých kosmogonických po romantické pohádkové příběhy – aby ty větší stály na menších, které se dotýkají země, a menší by čerpaly nádheru z obrovitého pozadí – jež bych mohl prostě věnovat: Anglii, mé vlasti.“⁶

Myslím, že můžeme říci, že se mu to svým vlastním způsobem podařilo. Sám podporoval tvrzení, že jeho příběhy a osudy postav pochází z prastarých elfských a hobitích rukopisů, které on, jakožto badatel, objevil, přeložil, zredigoval a postupně pokorně vydal. Díky tomu tak mohl ve svém světě neustále objevovat nové detaily, porovnávat je mezi sebou a podobně. A skutečně sám napsal i více verzí některých svých příběhů, aby ono badatelské porovnávání a zkoumání bylo vůbec možné, stejně jako některá místa nechal naopak úplně otevřená, vhodná pro zamyšlení a případné domýšlení. Protože tak se to ve skutečných mýtech často stává, od některých máme vícero verzí a zpracování, z některých se nám naopak zachovaly jen malé a neúplné zlomky.

A opravdu stvořil tak detailní a komplexní fikční svět, jaký v literatuře nemá příliš obdob. Nechybí v něm nic, ani příběh o stvoření celého světa, o jeho tvůrcích, o příchodu Prvních elfů i lidí, ani o jejich zápasech, strastech či naopak vítězstvích a úspěších. Všechny národy Středozemě mají popsané své dějiny, pro každý rod v něm jsou vytvořeny genealogické tabulky. Jednotlivá etnika mluví každé jiným jazykem. A pro jazyky elfské Tolkien dokonce vymyslel gramatiku a obdařil je slovní zásobou. Ke každé knize přikládal mapy míst, ve kterých se odehrává její děj. Ten je tak vždycky pevně zakotven ve svém fikčním světě. Má své pevně dané místo v čase i v prostoru.

⁶ CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*, s. 112

Pokud se do Tolkienových příběhů začteme, je opravdu snadné získat pocit, že to, co máme před sebou, je skutečné, že to není jen vymyšlený fikční svět z pera oblíbeného autora, ale že čteme reálné dějiny o hrdinech z dávných zapomenutých časů. Protože kdybychom během čtení kdykoliv chtěli, stačí jen trochu zalistovat a „zabádat“, a ke každému z našich oblíbených hrdinů najdeme všechno. Jeho původ až k příchodu Prvních lidí, pokud je to člověk, nebo třeba až k prvnímu dělení Prvorozených, pokud je to elf. A to včetně jmen všech hrdinových předků, jejich manželek a jejich rodů. V příbězích také často narážíme na pasáže, ve kterých postavy zpívají staré písně, pomocí kterých si vypráví legendy a hrdinské činy svých národů stejně, jako to v reálné historii dělali například severští skaldi nebo němečtí minnesängři.

I díky tomu si Tolkienův fikční svět zaslouženě získal přízeň nesčetně čtenářů a fanoušků po celém světě, kteří vnímají jeho mytologii jako naprosto věrohodnou, stále živou a přítomnou. Jako by jeho mytologie skutečně byla svým způsobem naše. Sám Tolkien to tak napsal:

„Středozem je náš svět. Umístil jsem (samozřejmě) děj do ryze imaginárního (ač ne úplně nemožného) starobylého období, v němž byl tvar světadílů odlišný.“⁷

A ona opravdu je stále živá a přítomná. Tolkienovo dílo se dokonce dočkalo i filmového zpracování, díky kterému na plátně obživly nejenom jeho postavy, ale i jeho vymyšlený jazyk. Skuteční lidé, herci, se pro svoji roli museli naučit elfský jazyk, tak, jak jej Tolkien vymyslel, s jeho pravidly i gramatikou, a pak tím jazykem opravdu promlouvali, čímž mu vdechli život. Dnes se dá na internetu najít online slovník elfské sindarštiny, o které bude řeč níže, i s překladačem.⁸ Existují příručky nejdůležitějších frází, díky nimž se spousta fanoušků naučila Tolkienovým jazykem mluvit, zdravit se jím při vzájemném setkávání, vyměňovat si v něm základní informace a udržovat ho tak živý. Na světě také existuje spousta lidí, kteří mají elfské písmo vytetované do kůže. Zdá se tedy, že Tolkienův plán vlastně vyšel. Jeho fikční svět opravdu pronikl do našeho reálného světa a stal se jeho živou součástí.

Když Tolkien začínal svoji bohatou mytologii tvořit, v latiném zápisníku, na nějž napsal název „Kniha ztracených příběhů“, použil prostředek, jaký bychom mohli nalézt například v knize *Pozemský ráj* od Williama Morrisa. Podobně jako v ní Tolkien nechal

⁷ CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*, s. 113

⁸ <https://www.jrvf.com/hiswelope/sindar/online/sindar/dict-en-sd.html>

mořeplavce připlout k naprosto neznámé zatím neobjevení zemi. Jeho mořeplavec se jmenoval Eriol, což je jméno, které se dá vyložit jako „Ten, kdo sní sám.“⁹ A tak Tolkien začal tvořit legendy, příběhy a mýty, které Eriol v této neznámé zemi vyslechl.

⁹ CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*, s. 113

3. Jazyky

Svoji lásku k jazykům objevil Tolkien už jako malý chlapec, když jej jeho matka v Sarehole při domácím vyučování seznámila se základy latiny. Tím také objevila jeho jazykové nadání. Byl fascinovaný tvarem slov, jejich vzhledem i jejich zvukem, intonací. Vlastní melodií slov. V šesté třídě se na Škole krále Edwarda začal učit řecky a přibral i němčinu. Díky svému třídnímu profesorovi brzy objevil starou angličtinu. Od něj si půjčil učebnici se základy pro začátečníky.

Tohle byl ale jenom první krok. Jakmile se dostal dál za úroveň začátečníka, začal si hledat texty, na nichž by si mohl své nově nabyté znalosti tohoto jazyka trénovat. Tak se Tolkien dostal k staroanglické rozsáhlé básni o válečníkovi, o hrdinovi, který porazil dva netvory a zemřel po bitvě s drakem; tak se poprvé setkal s *Beowulfem*. Po tomto setkání, které v něm zanechalo tak hluboký dojem, že v budoucnu, jak už víme, *Beowulfa* dokonce sám nově přeložil a vydal se svými poznámkami, se na chvíli vrátil ke střední angličtině a dílu *Sir Gawain a Zelený rytíř*, brzy poté pronikl až ke staré norštině. Ke všem těmto jazykům začal sbírat německé knihy o filologii.

Silná láska ke slovům a jazykům, společně s Tolkienovým výjimečným nadáním, byla skvělým předpokladem pro to, aby začal vymýšlet jazyky vlastní. Se svou sestřenicí Mary jako dítě vymyslel jazyk jen pro ně dva, a byl natolik propracovaný, že v něm děti byly schopné skládat i krátké humorné nápěvky. Díky tomu začal Tolkien přemýšlet o tom, jestli by dokázal stvořit úplně nový jazyk, který by byl ovšem sofistikovanější a mnohem propracovanější než ten dětský.

Rozhodl se vzít si do začátku jako předlohu již existující jazyk – španělštinu. Na jejím základě vymyslel jazyk, který poté nazval „naffarština“¹⁰. Vliv španělštiny v něm byl znatelný, ale přesto měl svou vlastní gramatiku i fonologii. Je pravděpodobné, že by naffarštinu rozvedl a propracoval ještě dále, kdyby v té době nenarazil na jazyk nový, zatím pro něj neznámý, ale právě o to přitažlivější. Dostala se mu totiž do rukou *Gótština pro začátečníky*. Ta na chvíli odvedla jeho badatelské myšlenky a poskytla mu nový podnět pro vynalézání. Z gótštiny se v psaném jazyce dochovaly jenom malé zlomky, což dávalo Tolkienovi prostor k tomu, aby pro ni ztracená slova domýšlel. To ho přivedlo k myšlence zbudování starého ještě neobjeveného germánského jazyka. Začal pro tento domnělý jazyk vymýšlet ranější verze slov a sestavoval pro něj abecedy.

¹⁰ CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*, s. 52

Už na střední škole se Tolkienovi dostala rukou *Kalevala*, slavný národní epos Finů. V té, kromě mnoho dalšího, o čem budeme mluvit později, objevil finštinu. Jazyk, o němž tvrdil, že mu jeho zvuk přináší fonoestetické potěšení, a který se nakonec stal předlohou pro starší ze dvou jazyků, kterým nechal mluvit První obyvatelé Středozemě, své elfy. Finština se stala předlohou vznešené quenijštiny.

Další takový jazykový zlom přišel až v době, kdy Tolkien pobýval v Oxfordu. Zde se usadil a byl jmenován docentem filologie. Jeho bývalý učitel mu poradil, aby se začal zabývat keltštinou, znal totiž jeho jazykovědný zájem a potenciál. Tolkien poslechl a díky tomu začal záhy studovat i středověkou velštinu.

Velština je jazyk, s nímž se poprvé setkal už jako dítě, protože za domem, kde tenkrát bydleli, vedlo kolejiště. A on tak vídal vagóny popsané záhadnými slovy, která nedokázal ani vyslovit, natož jim porozumět, ale která mu velmi učarovala. Byly to názvy jako Nantyglo, Senghenydd, Blaen-Rhondda, Penrhiwceiber a Tredagar.¹¹ Připomínala mu nějaký nový tajemný kouzelný svět. Nikdy na ten pocit, který v něm v dětství vyvolávala, nezapomněl. Mluvil o tom, že tajemná krása velšských slov se neskrývá v jejich významech, ale hlavně v jejich pouhém znění. Přirovnával to například k anglickému spojení „cellar door“, o kterém tvrdil, že když člověk zapomene na jeho význam, tedy dveře od sklepa, zní mnohem krásněji než třeba samotné slovo „beautiful“, tedy nádherný.¹² A nakonec ji díky tomu později navždy zakořenil do svého vlastního kouzelného světa. Velština se totiž stala vzorem pro mladší ze dvou elfských jazyků. Stala se vzorem pro sindarštinu.

¹¹ CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*, s. 40

¹² CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*, s. 75

4. Od jazyků k mýtům

Tolkien nevytvářel nové jazyky pro svůj svět a jeho národy, ale bylo tomu vždy právě naopak. Středozemě i její mytologie vznikly z potřeby vytvořit svět pro jazyky, které vymyslel. Věděl, že žádný jazyk nemůže existovat bez nikoho, kdo by jím mluvil. A tak začal vymýšlet bytosti, které jimi budou mluvit. A u toho se nezastavil, cítil, že jeho jazyky potřebují svoji historii. A potřebují vývoj. To jde nejlépe vidět na dvou výše zmíněných elfských jazycích.

Postupoval při tom podobně jako tenkrát, když vynalézal svůj neobjevený starogermánský jazyk. Quenijština je často chápána jako jakási elfská „latina“, vznešený jazyk Ardy, kterým mluví staří elfové a učenci. Ale i tento jazyk vznikl z mnohem složitějšího a staršího „prajazyka“, z něhož pochází i druhý elfský jazyk, sindarština, který je s quenijštinou sice současný, ale který si osvojilo jiné elfské etnikum. Tolkien tak začal své jazyky vyvíjet „dozadu“, vymýšlel ranější slova, pocházející ze společného předchůdce obou jazyků. Vynalézal jejich společnou etymologii.

Podobný postup používal Tolkien i při vymýšlení názvů a jmen. Nejdříve se rozhodl, co mají znamenat, a posléze hledal jejich podobu v obou elfských jazycích, než našel jejich konečnou verzi. Ale později, čím více psal a čím více se vyvíjel jeho svět i jeho jazyky, se stávalo, že dříve vhodné názvy a jména zavrhl jako nesmyslná. Podroboval je pak jazykovému rozboru a zkoumal, jak dospěla do takového tvaru a podoby, jakou měly. Potřeboval najít vysvětlení, a to nejenom jazykové, protože čím více se svět rozrůstal společně se svou historií, tím víc bylo náhlých spojovacích článků mezi jazykem a objekty, mezi názvy, jmény a událostmi. Všechno totiž muselo zapadat do jednoho rámce; jména, chronologie i zeměpisné názvy.

Než se ale plně přesuneme k mýtům, ráda bych zde na začátku uvedla ještě jeden důležitý článek, který ovlivnil Tolkienovu mytologii a také podobu *Ztracených příběhů*, jak ji známe ze *Silmarillionu* dnes. A tím je jméno Earendel. Poprvé se s ním Tolkien setkal ve staroanglické Cynewulfově básni *Kristus*. Konkrétně v jednom dvojverší, které zní:

„Bud' zdrav, Earendele, nejjasnější z andělů
nad Středozemí poslaný lidem.“¹³

Earendel je podle *Anglosaského slovníku* vykládán jako „the day star“¹⁴ nebo „the first dawn“¹⁵. Úplně původně to tedy bylo jméno hvězdy, jež ohlašovala svítání, den – Earendel, nebo také Orvandel, je hvězda, která se ztotožňuje s Jitřenkou, Venuší. Má i svou starogermánskou podobu – Aruvandil. Toho můžeme nalézt v *Mladší Eddě*, jedná se zde o lovce a hrdinného zabijáka obrů, který byl přítelem boha Thóra. Setkali se během Thórova putování mezi obry. Aruvandil se nemohl dostat přes řeku, a tak mu Thór pomohl. Vzal ho do koše, aby ho v něm přenesl. V tom koši byl hrdina schovaný úplně celý, kromě jedné jediné části svého těla. A tou byl palec na jeho noze. Ten tak byl vystavený silnému mrazu, všudypřítomnému v zemi obrů. Díky tomu mu zcela omrzl. Tak moc, že ho Thór musel Aruvandilovi ulomit. A aby poté uctil hrdinu, který celý proces lámání snesl statečně, s naprostým klidem, dokonce bez jediného cuknutí či výkřiku, vzal onen ulomený palec a vyhodil ho nahoru na oblohu, kde se z něj stala hvězda nazvaná Aruvandilův prst.

V Tolkienově *Silmarillionu* vystupuje důležitá postava mořeplavce Eärendila, který příplouvá na své lodi, se zářivým drahokamenem silmarilem přivázaným na čele, za božskými mocnostmi Valar, aby je požádal o pomoc při boji se zlem. Ty pomoc přislíbí, ale statečnému půlelfovi už není povoleno navrátit se do Středozemě. Místo toho ho i s jeho lodí i silmarilem vyzvednou na oblohu, po které pak proplouvá jako zářivá hvězda, jako symbol naděje pro všechny ve Středozemi. Máme tu tedy viditelné spojení s Earendelem jako Jitřenkou, jako hvězdou, a máme tady i paralelu s jeho vyzvednutím mezi hvězdy božskou silou.

Tolkien ale napsal o Earendelovi krátkou báseň ještě dlouho před tím, než vznikly jeho příběhy o silmarilech, i než dostalo jeho jméno svou konečnou podobu Eärendil. Jmenovala se „*Cesta Earendela, Večernice*“. Můžeme zde proto odcitovat alespoň její začátek:

„Z oceánu číše Earendel skví se
do šera na kraji středosvěta.

¹³ CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*, s. 83

¹⁴ BOSWORTH, Joseph. *A Dictionary of the Anglo-Saxon Language*, s. 97

¹⁵ BOSWORTH, Joseph. *A Dictionary of the Anglo-Saxon Language*, s. 103

Paprsek z nočních bran vznáší se rozjásán,
přes hranu soumraku vzlétá.
Vede svou loď jak stříbrný bod,
kde písky zlátnou již temně;
září se ubírá, den v ohni umírá
a on chvátá ze Západní země.¹⁶

Když později pracoval na sindarštině, uvědomil si, že jeho jazyk potřebuje nějaké dějiny. Protože pokud už má tím jazykem někdo mluvit, potřebuje zjistit, odkud se ten jazyk vůbec vzal a jaká je jeho historie a vývoj. Vzpomněl si na svou báseň o Earendelovi a rozhodl se, že tímhle jazykem budou mluvit bytosti, které tento mořeplavec na svých cestách viděl. Začal pracovat na „*Zpěvu o Earendelovi*“. Byl to jen počátek pozdější velkolepé mytologické koncepce, přesto však už v sobě měl několik prvků, které se později objevily v *Silmarillionu*. První zpěv totiž vypráví o březích Elfie, o tajemné zemi Valinoru, kde rostou dva magické stromy, z nichž jeden plodí měsíční květy a druhý sluneční ovoce:

„Hvězdy tam nechodí, jen jedna jediná,
jež s Měsícem ráda loví,
neboť tam rostou Dva nahé stromy,
jež stříbrné noční květy rodí,
jež polední kulaté plody rodí
ve Valinoru.“¹⁷

Tyto dva valinorské stromy se skutečně do *Silmarillionu* dostaly:

„Jeden měl tmavozelené listy, které byly zesponu jako zářící stříbro, a ze všech jeho nespočetných květů stále padala rosa stříbrného světla a země pod ním byla grošovaná stíny jeho třepetavých listů. Druhý měl listy svěže zelené jako právě rašící buk; měly okraje ze třpytivého zlata. Na jeho větvích visely hrozny květů jako žluté plamínky, každý v podobě žhnoucího rohu, z něhož prýštil na zem zlatý déšť; a z náruče toho

¹⁶ CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*, s. 91–92

¹⁷ CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*, s. 98

stromu se linulo teplo a veliké světlo. Ten první se ve Valinoru jmenoval Telperion; ten druhý byl Laurelin.“¹⁸

Složitý vývoj, kterým během tvorby prošel nejenom Eärendil, ale všechny *Ztracené příběhy*, nám ukazuje vztah, který Tolkien ke svým mýtům měl. Ke svým příběhům i k celému svému Druhotnému světu. Naznačují nám také důvod, proč *Ztracené příběhy* vyšly až po Tolkienově smrti, v podobě, kterou sestavil jeho syn Christopher. Tolkien sám ten vývoj ukončit nechtěl. Znamenalo by to totiž, že už by nemohl ve svém světě nic nového přitvářet, dotvářet ani objevovat. Přesně to vystihl Tolkienův přítel Christopher Wiseman, když mluvil o elfech v Tolkienových raných básních: „Víš, proč pro tebe ti tvorové žijí? Protože je pořád tvoříš. Až je dotvoříš, budou pro tebe stejně mrtví jako atomy, ze kterých se skládá naše živá potrava.“¹⁹

¹⁸ TOLKIEN, J.R.R. *Silmarillion*, s. 33–34

¹⁹ CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*, s. 131

5. Mytologie Ardy

Dříve než začneme, představme si alespoň stručně události a postavy *Silmarillionu*, které jsou základním kamenem zkoumání této práce.

Na počátku všeho byl Eru, Jediný, zvaný elfy Ilúvatar, který nejdřív ze všeho stvořil Ainur, Svaté, jako potomky své myšlenky. Jim pak vyjevil mocné téma, na něž měli všichni společně hrát Velkou hudbu. Dal jim svobodu v tom, že mohli do hudby vkládat své vlastní myšlenky a rozšířit tak krásu jejího tématu. A tím tématem Velké hudby byl Svět a celé jeho stvoření, které Ainur svojí hudbou a svými hlasy naplnili. Ilúvatar jim vyjevil výsledek jejich Hudby, ukázal jim vizi stvořeného Světa a v ní i příchod Ilúvatarových dětí, kterými jsou Prvorození, elfové, a Nástupci, tedy lidé. A aby viděli, že se nejedná pouze o vizi, Ilúvatar výsledek jejich Hudby zhmotnil:

„Proto říkám: Eä! Ať ty věci jsou! A vyšlu do Prázdna Nehynoucí plamen a ten bude v srdci Světa a Svět bude; a kdo z vás chce, může do něho sestoupit.“²⁰

Těm Ainur, jež sestoupili do Světa, který Ilúvatar nazval Eä, a podíleli se dál na jeho budování a historii, se začalo říkat Valar. Díky jejich práci tak v Eä vznikla Arda, Království Země, kterou lidé nazývají Středozemí. Vzali na sebe pak podobu vycházející z Ardy, a vytvořili si zde své sídlo a domov, Valinor.

Nejmocnějším mezi nimi byl Melkor, kterému bylo dáno znát z Ilúvatarových myšlenek nejvíc, po něm následoval jeho bratr Manwë, nejušlechtilejší z Valar, jenž hloubal o vzduchu a větru. Nad vodou vládl Ulmo a po něm byl Aulë, jehož největším potěšením a pýchou je tvorba krásných užitečných věcí a řemeslo. Neměli bychom ale vynechat ani Oromëho, který byl z Valar největším lovcem. Často se proháněl sám po Ardě a všech jejích koutech. Proto to byl také on, kdo jako první z Valar objevil Ilúvatarovy Prvorozené děti poté, co se poprvé probudily k životu.

Manwëho manželkou je Varda, Paní hvězd, která je nejkrásnější mezi Valar, protože v její tváři zůstalo Ilúvatarovo světlo. Elfové jí říkají Elbereth a je jejich nejmilovanější bohyní, protože když Prvorození poprvé procitli v Ardě, první, co viděli, byla obloha posetá hvězdami. Aulëho manželkou je Yavanna, Dárkyně plodů, která miluje všechno živé, co roste a dýchá v Ardě. Na konec bychom měli ještě zmínit jménem dva bratry,

²⁰ TOLKIEN, J.R.R. *Silmarillion*, s. 15

pány duchů, kterým se říká Fëanturi. Starší z nich se jmenuje Námo a jeho sídlo se nazývá Mandos. Je strážcem Domu mrtvých, do jehož síní povolává duchy zabitých. Mladší z nich je Irmo, který sídlí v Lórienu, a je pánem snů a vidění.

Kromě Ainur stvořil Ilúvatar také bytosti nižšího řádu, jsou to duchové a říká se jim Maiar. Ti sestoupili do Ardy společně s Valar, kterým sloužili a pomáhali jim v tvorbě světa.

Jedním z Valar, jež se usadili v Ardě, byl i výše zmíněný Melkor, nejmocnější z nich. Už během Velké hudby se Melkor pokoušel zvětšit svůj part a povýšit se nad ostatní, chtěl se také stát Stvořitelem. To se mu nepodařilo a zanechalo to v něm veliký hněv, který se rozhodl vybit na Ardě. Valar zde pokračovali ve svém díle a budovali Ardu tak, jak ji vyjevila Hudba, zatímco Melkor dělal všechno proto, aby jejich dílo ničil, bořil a přetvářel.

6. Srovnání

Pokud se podíváme na Tolkienův příběh stvoření světa a na bytosti v tomto příběhu zúčastněné, najdeme v něm spoustu ozvěn z jiných mytologických příběhů. V této kapitole se pokusíme nalézt co nejvíce jednotlivých dílků Tolkienových možných mytologických předobrazů a vlivů. Budeme se snažit je zachytit a popsat, ať už pochází z finské, keltské nebo ze severogermánské tradice.

6.1. Kalevala

Když čteme Ilúvatarův výrok „Eä! Ať ty věci jsou!“, jistě se nevyhneme pocitu podobné moci a majestátu, jako když čteme knihu Genesis, kde Bůh svým slovem tvoří svět. Ale před Ilúvatarovým slovem byla nejprve Velká hudba. Vložil své myšlenky a představy jednotlivým Ainur a nechal je projevit se v té Hudbě. Jejím hraním tak Ainur vytvořili vizi světa, a až poté Ilúvatar tomuto světu slovem vdechl život. A s hudbou se musíme vrátit k finským mýtům a ke *Kalevale*, kterou, jak bylo psáno výše, Tolkien objevil již na střední škole, a která na něj měla velký vliv celý život.

Finská mytologie totiž klade velký důraz na magickou a tvořivou moc hudby. Na počátku světa byl podle Finů Ukko (Stařec), zvaný též Jumala (finské slovo pro Boha, užívané později i pro křesťanství) nebo Tvůrce a Otec. Ukko stvořil vzduch i vodu a naplnil celý vesmír. Byl pánem všeho a rozhodl se vytvořit svět. Na tvorbě světa se ale nepodílel sám, vzal si na pomoc tvůrčí vílu, dceru vzduchu, jménem Ilmatar. Ta začala tvořit, a za pomoci velké kachny a jejich zlatých vajec vytvořila Slunce, Měsíc, zemi i nebe. Brzy si ale přišla ve světě osaměle, a tak dala život Väinämöinenovi, který je popisován jako starý a moudrý muž, obdařený magickým hlasem. Byl schopen krásou svého zpěvu tvořit jezera, hory i silné bojovníky.

Když byl svět hotový, seslal do něj Ukko spoustu přírodních duchů a víl, aby se o něj starali a opatrovali ho. Ti nám mohou připomínat duchy Maiar. Můžeme zde pro příklad uvést duchy, kteří mají na svědomí starost o Slunce a Měsíc, ti se jmenují Päivätär a Kuutar. Mají svůj tolkienovský protějšek v Maiar Arien, jež byla vyvolená, aby řídila na obloze lodičku Slunce, a v Maiar Tilionovi, jenž byl lovcem v Oromého družině a vlastnil stříbrný luk.

Pokud bychom chtěli vědět, jestli ve finské mytologii existuje nějaké zlo podobné Melkorovi, našli bychom ho v osobě temného a podlého Hiisiho, který sídlil vysoko

v nepřístupných horách nebo v hlubokých temných lesích. Kdykoliv se naskytla jakákoliv možnost, aby mohl někde uškodit nebo přivést lidi ke špatnosti, objevil se tam. Hiisi má také na svědomí vznik jedovatých hadů a démonů, čímž nám může připomínat jak Melkora, tak biblického Satana.

Pěvec Väinämöinen je považován za poloboha a v podstatě prvního z lidí – ti si pak osvojili lásku k hudbě a písni. Svým způsobem tak trochu připomínají Tolkienovy elfy. Finové jsou v *Kalevala* popisováni jako přírodní lidé, žijící často uprostřed lesů, skvělí lovci s lukem a šípy, ale především jako výborní pěvci. A kdo četl Pána Prstenů, dobře ví, že elfové zpívají často a rádi. Z *Kalevaly* si tak zřejmě Arda odnesla kromě queništiny také lásku k hudbě.

6.2. Severogermánské mýty

Jedním z nejlepších zdrojů k poznání severogermánské mytologie jsou islandské písemné památky, známé jako *Mladší* a *Starší Edda*. *Starší Edda* začíná částí obsahující písně mytologické. Na jejím úplném začátku stojí Vědmína píseň, která přináší příběh o stvoření celého světa. O době, kdy ještě nebylo nic, kromě obra Ymiho. Poté vypráví o vládci, Ásech, kteří stvořili světlý svět, a po něm začali tvořit i jeho národy, včetně podrobného jmeného výčtu nejdůležitějších bytostí. Na začátku *Mladší Eddy* ale po stvoření světa následuje popis jednotlivých bohů. *Silmarillion* začíná podobně, první část se jmenuje Ainulindalë, tedy Hudba Ainur, a ta, jak už víme, vypráví o stvoření Světa. Druhá část se nazývá Valaquenta, a ta je popisem jednotlivých Valar a Maiar. Po kosmogonických příbězích jak v *Eddách*, tak v *Silmarillionu* následují příběhy hrdinské. To jen pro krátký úvod, kdybychom chtěli po formální stránce srovnat základní knihy starogermánské mytologie se základní knihou mytologie Ardy.

Germánští bohové sdílí několik zajímavých podobností s Tolkienovými mocnostmi Ardy. Asi tou nejjednoznačnější je rozdělení na dvě skupiny. Germánští bohové se totiž také dělí na dva samostatné rody, ti mocnější a tedy vyšší bohové se nazývají Ásové a ti nižší zase Vánové. Vánové jsou popisováni více jako duchové, kteří Ásům pomáhají. Vidíme tedy poměrně jasnou paralelu s Ainur a jejich služebníky Maiar.

Ráda bych se na chvíli zastavila u postavy germánského boha Lokiho. Jeho vztah s ostatními bohy společně s jeho činy totiž nápadně připomíná Tolkienova Melkora. Byla by tedy škoda se o něm blíže nezmínit.

Na počátku věků spolu Loki s Ódinem, nejvyšším z Ásů, smísili svoji krev a tím se stali bratry. Melkor je zase v Ilúvatarově mysli Manvého bratrem. A vzájemný vztah těchto dvojic bratrů rozhodně není harmonický. A jako je Loki vyvrhelem mezi Ásy, tak je i Melkor vyvrhelem mezi Valar.

Loki je známým šprýmařem a škoditelem, který se všelijak snaží mařit dílo ostatních bohů. V *Mladší Eddě* je dokonce nazýván strůjcem všech podvodů. Jeho nejhorším skutkem je ale vina za zabití oblíbeného Ódinova syna, Baldra. A nejen to, když Ásové dostanou možnost Baldra svým truchlením povolat zpátky z Helheimu, říše mrtvých, kterou spravuje bohyně Hel, Loki se přemění a skryje do podoby obryně, aby nemusel Baldra oplakávat. Díky tomu Baldr z podsvětí vyjít nesmí. Když na to ostatní bohové přijdou, Loki je chycen, odvečen a spoután střevy svého vlastního syna, záměrně nepohodlně a ještě na takovém místě, aby na něj neustále kapal hadí jed. A takto spoutaný musí čekat, dokud nezačne Ragnarök, poslední bitva a konec světa.

Melkor plní podobnou úlohu. Když Valar budovali Ardu, přesně podle Hudby, kterou složili a Ilúvatar jim ji vyložil jako svou vůli, Melkor velmi žárlil na Ilúvatarovu stvořitelskou moc. Sám chtěl tvořit, a když nemohl, začal kazit a ničit vše, co ostatní Valar vybudovali. Přetvářel dobré věci ve špatné a stal se tak „otcem“ nestvůr, jako byla třeba temná Ungoliant, jež na sebe vzala podobu obludné pavoučice a přidala se k němu, nebo balrogů, démonů, ve které přetvořil některé ze svých věrných Maiar. Stejně tak Loki byl otcem, v jeho případě ovšem skutečným biologickým otcem, nestvůr. S obryní Angrbodou zplodil obřího vlka Fenrira, hada Jörmungandra a již zmíněnou bohyni Hel, jejíž tělo bylo z poloviny krásné a živé, a z té druhé ohyzdné a mrtvolné. Stejně jako Loki byl Melkor za své zlo chycen a spoután, a stejně jako Loki byl Melkor rozvázán na poslední boj, na jehož konci byl navždy zničen.

U Ragnaröku se na chvíli zastavíme. Výše jsme zmiňovali jednoho z Ainur jménem Námo, který stráží Dům mrtvých v Mandosu, kam povolává duše zabitých elfů. To je prvek, který najdeme i v severogermánské mytologii. V Ásgardu, domově Ásů, se nachází Valhala, jinak nazývaná Síní padlých. Je to místo, kam Valkýry, ozbrojené válečnice sloužící nejvyššímu bohu Ódinovi, přivádějí duše padlých válečníků, které sbírají na bojištích. Ve Valhale pak tito válečníci hodují, dokud nenastane konec světa – Ragnarök. Po jeho začátku vyrazí ze Síně, aby se zúčastnili po boku bohů poslední bitvy.

V *Silmarillionu* Konec světa rozhodně není tak dramatický jako severský Ragnarök. Je v něm pouze předpovězeno, že až přijde, všichni Ainur i Maiar, společně se všemi Ilúvatarovými dětmi, se vrátí zpátky do Bezčasí, kde na samém počátku Ainur hráli Velkou hudbu. A tam také Hudba zazní znovu, stejně mocná a krásná jako na počátku, ale tentokrát bude bez jediné chyby a narušení.

Přesto je možné, že nápad pro vznik Domu mrtvých v Mandosu vznikl právě tady, že má svůj předobraz ve Valhale. Také je to místo, kam míří duše zabitých – zabitých, ne zemřelých, protože elfové jsou stvořeni jako nesmrtelní. Snad vyčkávají v Domě v Mandosu ze stejného důvodu jako mrtví Vikingové ve Valhale. Tedy aby se na Konci světa přidali se svými druhy ke svým bohům – k Ainur, a jako rovní s rovnými s nimi odešli, aby se stali svědky nové Hudby. Ale Ilúvatarovy Prvorozené děti, elfové, ve svém původu vděčí severogermánské mytologii mnohem více než jen svůj Dům mrtvých.

6.3. Prvorození

V této podkapitole se podíváme na původ Tolkienových elfů, protože tvoří velkou a důležitou část jeho autorské mytologie. Jsou to také především oni, kdo tu mytologii udržuje stále živou, jako jsme o tom hovořili v prvních kapitolách této práce. Tolkienovo zcela nové pojetí elfů dodnes neustále proniká do všech koutů fantasy literatury či kultury obecně. Elfové v podobě, v jaké vznikly z Tolkienova pera, dříve neexistovaly. Ale pokud dnes otevřete většinu fantasy knížek, které ve svém příběhu obsahují elfy, a přečtete si o nich, zjistíte, že jste narazili na věrnou obdobu elfů Tolkienových. Jako příklad můžeme uvést knižní tetralogii Christophera Paoliniho s prvním dílem nazvaným *Eragon*, nebo knihy o elfech a trpaslících od Marcuse Heitze. Tolkien tak navždy proměnil podobu fantasy příběhů a jejich hrdinů. Považuji tedy za vhodné jim jednu z mytologických kapitol věnovat.

Elfové, nazýváni někde také Quendi, byli v Ardě od úplného počátku, byli její součástí mnohem dříve než hobiti nebo trpaslíci, byli tady dřív než lidé. Ilúvatar, jako jejich stvořitel, o nich promluvil takto:

Quendi budou nejsličnější ze všech pozemských tvorů, budou mít nejvíce krásy a vymyslí a zplodí jí více než všechny mé Děti, a dojdou v tomto světě větší blaženosti.²¹

²¹ TOLKIEN, J.R.R. *Silmarillion*, s. 36

A Tolkien, jako jejich autor, o nich řekl, že:

„Jsou učiněni člověkem k jeho obrazu a podobě, ale osvobozeni od těch omezení, jež ho nejvíce tíží. Jsou nesmrtelní a jejich vůle přímo působí k uskutečňování představ a tužeb.“²²

Ale jak je to tedy s jejich původem? Když se řekne elf, lidem se vybaví často různé představy toho, jak by takto nazvaná bytost měla vypadat. A to jednoduše proto, že se obraz elfů v pověstech a příbězích neustále proměňoval a vyvíjel. Po celé Evropě se dá najít množství odkazů na spoustu typů elfů a víl nejrůznějších tvarů a velikostí, s různými druhy obydlí, a to jak venku v přírodě, tak i v našich domácnostech. Stejně tak jim byly přisuzovány i různorodé vlastnosti, ať už to byli ochránci rostlin, lesů a celé přírody, nebo to byli jen potměšilí malí lotři, co nám schovávali věci a kazili mléko. Ať už to byly kmotřičky víly, nebo naopak stvoření tak zlá, že byla považována za malé demony. Někteří lidé si proto mohou představovat drobnou vílu s křidélky, žijící mezi lístky květů, jiní zase zlomyslného skřítko. Ale Tolkien, který z evropských mýtů a příběhů vycházel, a mnoho si toho sám domyslel, pro naše představy „vynalezl“ a už neodmyslitelně do nich přidal i elfy jako ty nádherné nesmrtelné a moudré bytosti, spjaté se svitem hvězd, často i s lesy a přírodou, legendární lučištníky i bojovníky.

Abychom si udělali lepší představu o tom, kde se tito elfové v Tolkienově myšlivi vzali, podíváme se blíže na elfy v mýtech jak starogermánských, tak i těch, které se vyvíjely na území staré Británie.

Jak bylo naznačeno výše, elfy můžeme najít ve staré severogermánské mytologii. V islandských *Eddách* můžeme narazit na tvory zvané „álfové“. Ve *Starší písňové Eddě* jsou navíc kolikrát jmenováni hned za bohy, za *Ásy*. Zde jsou to ovšem také tvorové velice záhadní, není nikde žádná zmínka o tom, jak by měli vypadat, nebo jaké měli vlastnosti.

Zato *Mladší Edda* Snorriho Sturlusona nám už přináší o něco více informací. Vypráví o místě zvaném *Álfheim*, které obývají tzv. světlí álfové. Ti žijí v nebi. V zemi pak žijí temní álfové, kteří se od světlých liší vzhledem i povahou. Světlí álfové mají být na pohled jasnější než slunce, zatímco temní temnější než smola.²³

²² CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*, s. 116

²³ STURLUSON, Snorri. *Edda: Sága o Ynglingzích*. Praha: Odeon, 1988

O Tolkienových elfech by se také snad dalo říct, že jsou „jasnější než slunce“, v přeneseném smyslu, jsou totiž nazýváni Hvězdným lidem (v elfském jazyce Eldar). A i oni se rozdělují na Světlé a Temné. Mocnosti Valar, o nichž byla řeč výše, je totiž po jejich probuzení pozvaly, aby přišli za nimi do jejich říše Valinoru. Elfové pozvání přijali. Někteří se ovšem cestou tam odpojili, rozhodli se zůstat ve Středozemi. Těm se pak začalo říkat právě Temní elfové, a těm, kteří do Valinoru nakonec skutečně dorazili, zase elfové Světlí. Přesto samozřejmě neplatí, že by tolkienovští Temní elfové byli „temnější než smola“. Ale rozdělení tu jednoznačně je.

Ve starogermánské mytologii můžeme také nalézt zajímavou postavu knížete Völunda. Pojednává o něm „Píseň o Völundovi“, zapsaná ve *Starší Eddě*. Zde je nazýván knížetem álfů, vládcem álfů, a dokonce i moudrým álfem:

„Kde jsi našel,
poklady naše,
moudrý álfe,
zde v Úlfdalech?“²⁴

Příběh o tomto „moudrém álfovi“ je zajímavý sám o sobě, dají se v něm totiž najít i jiné podobnosti s Tolkienovým dílem. Völund byl totiž velice zdatným a nadaným kovářem, schopným zhotovit nadlidské skvosty.

„V zlato rudé
rubíny sázel,
prsten k prstenu
umně pojil.“²⁵

Jeho skvosty a vytvořené poklady ale nevedou k ničemu dobrému, naopak přivolávají sváry a špatné skutky. Jsou vlastně zdrojem problémů či zla. Podobně zařfungují silmarily vytvořené elfem Fëanorem v *Silmarillionu*, a z trilogie Pána Prstenu známe Prsteny moci ukuté elfy z Eregionu, z nichž tři ukul Fëanorův vnuk Celebrimbor, a jeden tajný, který si pro sebe stvořil Maiar Sauron, nejvěrnější služebník Melkorův, který po Melkorově zničení převzal v Ardě jeho úlohu Temného pána. Jeho prsten má poté na svědomí všechno zlo a pokušení v novější historii Ardy.

²⁴ *Edda*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962, s. 217

²⁵ *Edda*, s. 215

Víme už tedy, že ve starých severogermánských písních existovali záhadní álfové. Abychom ale mohli zjistit víc o tom, jací měli být nebo jaké vlastnosti se jim vůbec mohly dříve přikládat, musíme se podívat na jejich samotné označení, na původ slova „álf“, na jeho etymologii. Což je s velkou pravděpodobností něco, co udělal i sám Tolkien, jako jazykovědec, který tak rád zkoumal etymologii i svých vlastních vymyšlených jazyků. Podíváme se především na to, jak se otiskla do slov staré angličtiny, kterou Tolkien studoval a později také vyučoval na univerzitě.

Slovo „elf“ bylo ve staré angličtině používáno buď v tomhle tvaru, nebo také jako „aelf“ s tvarem množného čísla „ylfe“²⁶. Do 11. století označovalo určitou bytost, později už se jednalo o označení jakéhokoliv tvora z nižší mytologie, nejčastěji kdejakého skřítky a trpaslíka.

Jacob Grimm a Ferdinand de Saussure, významní jazykovědci, přišli s názorem, že „alf, aelf, alb, alp a elbe“ vychází se společného kořene „alb-“, z indoevropské jazykové větve, který najdeme v latinském slově „albus“, tedy bílý, nebo také v řeckém slově alphós, kterým se označuje bílá vyrážka nebo také lepra. Alpy jsou pohoří známé svými bílými vrchy a řeka Labe, německy Elbe, kdysi představovala silnou a čistou řeku. Staroanglické slovo „aelfsciene“²⁷ znamená v současné angličtině elven-fair, tedy krásný jako elf.

Je také možné, že jako malý vzor pro Tolkienovo pozdější dělení elfů mohly sloužit složeniny ze starých anglosaských textů – „wudu-aelfen“²⁸ a „sae-aelfen“²⁹, tedy lesní a mořští elfové. Oba typy elfů můžeme v jeho příbězích najít.

Snad žádný z mytologických národů ovšem nesdílí s Tolkienovými elfy tolik podobností jako keltští Tuatha Dé Danaan pocházející z irského ostrova. Tento „Lid bohyně Dany“³⁰ byl do Irska přivát na velkém mraku během jedné z mýtických přistěhovaleckých vln, a to po stejně bájných Fomorianech, se kterými později vedli války a početné bitvy.

V čele těchto Fomorianů stál Balor Zlooký, jehož strašlivé oko, které měl jenom jedno, prý zabilo každého, na koho jen pohlédlo. Nakonec Balora porazil a zabil hrdina Lugh, kterému je přisuzováno bájně magické kopí, a který byl nazýván nejkrásnějším ze svého lidu. Z jeho zlatých vlasů zářilo slunce a uprostřed čela měl prý nádherný

²⁶ ČUDRNÁKOVÁ, Andrea. *Elfové, hobiti, trpaslíci a mýty*. Olomouc: Fontána, 2008, s. 51

²⁷ ČUDRNÁKOVÁ, Andrea. *Elfové, hobiti, trpaslíci a mýty*, s. 52

²⁸ BOSWORTH, Joseph. *A Dictionary of the Anglo-Saxon Language*, s. 720

²⁹ BOSWORTH, Joseph. *A Dictionary of the Anglo-Saxon Language*, s. 298

³⁰ ČUDRNÁKOVÁ, Andrea. *Elfové, hobiti, trpaslíci a mýty*, s. 59

velký klenot. Zde si můžeme jistě vzpomenout na Tolkienova Eärendila a jeho zářivý drahokam silmaril přivázaný k čelu. Ale není to jediná zajímavá paralela s Tolkienovým příběhem. Už jednou jsme zmínili Saurona a tady se nám hodí znovu, protože v trilogii Pán Prstenů Sauron vystupuje v podobě jediného obřího ohnivého oka, před jehož pohledem se všichni snažili skrývat a třásli se před ním smrtelnou hrůzou. S určitostí samozřejmě nelze tvrdit nic, ale můžeme se alespoň zamyslet nad možností, zda, když Tolkien tuto Sauronovu podobu vymýšlel, si nevzpomněl na Balora Zlookého a jeho strašlivé oko.

Mezi Tuatha Dé Danaan byla spousta velice nadaných umělců, řemeslníků, kouzelníků, ale i zdatných kovářů, kteří vytvořili spoustu kouzelných zbraní do války proti Fomorianům. A je pravdou, že v Tolkienově Ardě jsou zbraně ukuté elfími kováři považovány za ty nejlepší a nejkvalitnější. Navíc byli všichni z tohoto mýtického irského lidu schopni skládat, hrát a zpívat nádhernou hudbu, což je schopnost, o které u elfů už víme. Ale důležité je, že to byl zřejmě lid vysoký, nadpozemsky krásný a oplýval věčným mládím. Tuatha Dé Danaan, stejně jako elfové, neumírali věkem, ale stejně jako oni mohli přijít o život v boji.

Z toho vidíme, že paralel mezi tímto mytickým keltským lidem a Tolkienovými elfy je opravdu mnoho. Na obou stranách máme nesmrtelné nádherné bytosti, nepřekonatelné v boji, umění ani řemeslech. Ale ještě jeden velice podstatný rys mají společný. Jak jedni, tak druzí zažili svůj zlatý věk, po jehož skončení se stáhli, ustoupili lidem a časem se z nich staly pouhé legendy a mýty. Tolkien své elfy nechá postupně odplouvat zpátky na Západ, do Valinoru, opouštějí Středozem a nechávají ji lidem, protože věk elfů skončil, zatímco věk lidí právě začal. Odplouvají zpátky do Blažené říše Valinoru, aby se zde připojili k Valar a ke svým druhům sídlícím v Mandosu. A i Tuatha Dé Danaan se postupně stahují stále více z dosahu a dohledu rozšiřujících se lidských osídlení, až se z nich v lidských příbězích stane takzvaný „Aes Sidhe“ neboli „Lid z Pahorků.“³¹ Odejdou totiž z lidského světa pod zem, do hor a pod ně, kde si vybudují nová sídla.

Tento osud, stejně vývoj našeho folklorního vnímání elfů, nám ostatně může na závěr kapitoly o elfech připomenout svými slovy jedna z nejstarších a nejvznešenějších Tolkienových elfů, krásná čarodějka Galadriel, jejíž původ je zapsán v *Silmarillionu*.

³¹ ČUDRNÁKOVÁ, Andrea. *Elfové, hobiti, trpaslíci a mýty*, s. 60

Ta ve *Společenstvu Prstenu*, prvním díle trilogie *Pána Prstenů*, vyloží Frodu Pytlíkovi, co se s elfy stane. Prozradí mu, že klesnou a stanou se „zaostalým nárůdkem z dolin a jeskyní.“³²

³² TOLKIEN, J.R.R., *Pán Prstenů*. Praha: Mladá fronta, 1993

7. Melkor a Satan

V této kapitole si samostatně přiblížíme Melkorův příběh a pokusíme si vysvětlit, proč ho vůbec v této práci srovnáváme s křesťanským Satanem. Ukážeme si největší a nejdůležitější paralely mezi oběma „zápornými hrdiny“ a původci zla. I proto je důležité převyprávět Melkorův příběh detailněji než příběhy ostatních z Ainur a Valar.

7.1. Melkorův příběh

Jak bylo již řečeno, Melkor byl nejmocnější mezi Ainur, jemu byly dány největší dary a poznání, měl také podíl na darech všech ostatních. V časech před Velkou hudbou chodíval sám do Prázdnoty a pokoušel se najít Nehynoucí plamen, dychtil totiž po moci, jakou vládne jenom Ilúvatar, chtěl sám tvořit a uvádět své vlastní výtvořiny v Bytí. Jenomže Plamen nikdy nenašel. Ani nemohl, ten je jen u Ilúvataru. Ale ani tak na své plány a myšlenky Melkor nezapomněl.

Během Velké hudby se proto rozhodl, že do Ilúvatarova tématu vplete své vlastní představy a témata, která s tím jeho neladila, taková, která vymýšlel během svých osamocených putování a hledání Plamene. Rozhodl se, že zvětší moc partu, který mu byl v Hudbě přidělen, že ho povýší nad ostatní Ainur. Kolem něho tak začal vznikat nelad. Mnozí z Ainur, kteří stáli blízko, začali svou hudbu přizpůsobovat té jeho, začali hrát podle jeho myšlenky namísto té, jež jim byla původně přidělena. A tak se Melkorova vzpoura pomalu šířila a vznikala stále větší nesoulad.

V tu chvíli Ilúvatar vstal, zvedl ruku, a uprostřed všeho vzniklo úplně nové téma, podobné prvnímu, a nabralo novou sílu i krásu. Ale Melkorovo vlastní téma, podpořené těmi několika z Ainur, začalo s tím Ilúvatarovým soupeřit a vznikla tak ještě divočejší válka zvuků než prve. Ilúvatar v reakci na to vstal podruhé a začal třetí téma, úplně jiné než předchozí dvě, silnější a divočejší. Ale i na toto téma Melkorova vzbouřená Hudba reagovala a zápasila s ním. Před Ilúvatarem tak spolu bojovala dvojí Hudba, v naprostém rozporu jedna s druhou. A tak Ilúvatar vstal potřetí a jediným mocným akordem Hudbu ukončil. Rozhodl se, že Ainur ukáže výsledek Hudby, aby viděli, co udělali. A k Melkorovi promluvil takto:

„A ty, Melkore, uvidíš, že nelze hrát žádné téma, které nemá svůj nejhlubší zdroj ve mně, a že nikdo nemůže změnit hudbu mně navzdory. Neboť ten, kdo se o to pokusí, se prokáže jen jako můj nástroj k vytvoření ještě podivuhodnějších věcí, jaké si sám vůbec nepředstavoval.“³³

Jak už víme, Ilúvatar jim výsledek Velké hudby vyjevil. Chtěl, aby všichni viděli, že i nejhlubší Melkorovy tajné myšlenky jsou jen součástí vyššího celku a přispívají k jeho slávě. Tím Melkora zahanbil a dal tak vzniknout věčnému hněvu a vzteku uvnitř něj.

Melkor sestoupil do Světa spolu s ostatními Valar. Ale ne proto, aby jim pomáhal budovat Ardu a její slávu, a připravil ji na příchod Ilúvatarových dětí, naopak, aby škodil a kazil dílo ostatních, jak jen to šlo. Cokoliv Valar zbudovali, on se snažil ničit a přetvářet. A tak začala první válka mezi Valar a Melkorem.

³³ TOLKIEN, J.R.R. *Silmarillion*, s. 13

7.2. Melkor, Satan a zlo

Pokud čteme Melkorův příběh od začátku, nemůžeme se při něm vyhnout pocitu, že se jedná o mnohem starší a známější příběh. Přeci jen, motiv vyvoleného mezi Ainur, který zpychl a zatoužil po větší moci, než jaká mu byla dána, a který se jí pokusil získat vzpourou, během které na svoji stranu stáhl další, způsobil válku, a nakonec byl svržen svým bratrem a na čas spoután, je velice povědomý. Dosaďme si místo slova „Ainur“ slovo „anděly“ a vidíme před sebou příběh satanův, kterého podle Janova Zjevení Michael svrhl z nebe do propasti, kterou na tisíc let uzamkl a zapečetil. Touto základní osou ale podobnosti obou příběhů nekončí.

Když padl Satan, spolu s ním padla i třetina nebeských andělů, kteří se přidali na jeho stranu. A i s Melkorem odešla spousta z Maiar, svedených jeho myšlenkami a mocí. Z padlých andělů se stali pekelná knížata, démoni. I z Melkorových Maiar se stali démoni, přetvoření v bytosti temnoty a ohně, známé pod společným názvem balrogové.

Ilúvatar přímo adresoval Melkora jako největšího mezi Ainur. Bible hovoří podobně o Satanovi, například v knize Ezechiel, kapitole 28, takto: „Byl jsi zářivý cherub ochránce, k tomu jsem tě určil, pobýval jsi na svaté hoře Boží, procházel ses uprostřed ohnivých kamenů.“³⁴ A to je jen jeden z veršů této konkrétní kapitoly, můžeme z toho tedy vyvodit, že jejich vzájemná podoba spočívala i v určitém výsadním postavení, kterého se jim dostalo. A stejně jako Melkor zpychl a zatoužil sám sebe povýšit, přiblížit se světlu a Nehynoucímu plameni, aby se mohl stát Stvořitelem, i Satan zatoužil po moci a božském trůnu. Můžeme si to porovnat na úryvku ze *Silmarillionu* a z knihy Izajáš.

„Prahl totiž po Ardě a po všem, co je na ní, toužil po kralování a po nadvládě nad říšemi sobě rovných. Začal touhou po Světle, ale když je nemohl vlastnit jen on sám, sestoupil ohněm a zlobou do velikého požáru, dolů do Tmy.“³⁵

„A v srdci sis říkal: ‚Vystoupím na nebesa, vyvýším svůj trůn nad Boží hvězdy, zasednu na Hoře setkávání na nejzazším Severu. Vystoupím na posvátná návrší oblaků, s Nejvyšším se budu měřit.‘ Teď jsi svržen do podsvětí, do nejhlubší jámy!“³⁶

³⁴ Ez 28,14

³⁵ TOLKIEN, J.R.R. *Silmarillion*, s. 26

Bible také skrze Janovo Zjevení nazývá Satana Otcem lží, a v *Silmarillionu* se zase mluví o tom, že Melkor začal lhát a falešnými sliby si kupovat nové věrné. Falešné sliby nám mohou připomenout biblické falešné bohy, kterým se lidé klaněli. Těmi byli Satanovi přísluhovači, kteří tak sváděli lidi od víry v pravého Boha.

Satana známe také jako Lucifera, což se vykládá jako Světloňoš. Snad proto je v Bibli adresován i jako Jitřenka nebo třpytivá hvězda. Měl tedy své andělské nebeské jméno, než se zkazil, padl a změnil se v Satana. I tohle mají s Melkorem společné, protože i jeho jméno se přestalo na Ardě používat, po všem ničení, které napáchal, po všem zlu, kterého se dopustil na úkor elfů a lidí. Ti se rozhodli jeho skutečné jméno nechat zmizet v zapomnění a začali mu říkat Morgoth, Temný nepřítel Světa. Ne náhodou, Lucifera s Melkorem totiž spojovala i nenávisť vůči člověku jako novému výtvoru a dítěti Otce Stvořitele, kterému měla být prokazována úcta a ochrana. (V Melkorově případě samozřejmě šlo nejen o člověka, ale především o elfa.)

Pokud bychom se ještě na chvíli vrátili k Janovu Zjevení, dočteme se v něm o tom, jak se Satan stal v podobě draka a šelmy na čas králem na zemi, kdy lidé uctívali na trůnu jeho i jeho služebníky jako falešné bohy, než byli poraženi Beránkem. Můžeme si k tomu pro zajímavost přiložit pasáž ze *Silmarillionu*, kde Melkor sám sebe korunuje na Krále světa, a kde se také hovoří o šelmách: „Zástupy jeho šelem a démonů se staly bezpočetnými a dávno vypěstované skřetí plemeno se množilo v útrokách země. V Angbandu si Morgoth ukoval velikou železnou korunu a nazval se Králem světa.“³⁷

Zajímavá může také být možná paralela mezi jejich bratry a zároveň protivníky. Manwë byl v Ilúvatarově mysli Melkorovým bratrem, a byl to také Manwë, kterému nakonec svěřil vládu nad Ardou a učinil jej jejím ochráncem a dozorcem, a to především proti Melkorovi. Archanděl Michael je zase Luciferovým bratrem a je to on, kdo ho podle Janova Zjevení nakonec porazí a svým mečem svrhne z Nebe do propasti, kterou klíčem zapečetí na tisíc let. Melkorovi se z rukou bratra dostane podobného osudu, když je spoután a uvrhnut do žaláře, kde má pykat za své činy. Oba jsou ze svého vězení propuštěni, když přijde jejich čas. A oběma je předpovězen konec a porážka.

V Melkorově příběhu můžeme dobře vidět Tolkienovu křesťanskou morálku, kterou aplikoval i na svůj fikční svět. Pracoval s tím, že všechny bytosti jsou ontologicky

³⁶ Iz 14,13–15

³⁷ TOLKIEN, J.R.R. *Silmarillion*, s. 72

dobré, jsou totiž stvořeny dobrým Bohem. Ten jim ale dal svobodnou vůli, díky které mohou propadnout hříchu, zlu a skončit v Pekle. Na počátku tedy není nic zlé. Satan byl také jedním z andělů, byl stvořen dobrý, stejně jako Melkor byl jedním z Ainur. Je to zajímavý motiv zla, které nevychází ze špatného osudu, nespravedlnosti nebo bídy, ale korumpujícího zla vycházejícího z moci a úspěchu. A tímhle motivem je historie Tolkienovy Středozemě protkaná úplně celá. Na jejím počátku je právě Melkor, zkažený svou mocí a postavením, který chce stále víc, a který kazí další. Jeho nejsilnějším služebníkem je Maiar jménem Sauron, který má v mladší historii, sepsané v Hobitovi a trilogii Pán Prstenů, na svědomí ukutí zlého Prstenu moci, který tráví i ty nejčestnější a nejlepší z lidí. Vidina moci, kterou propůjčuje, často zakaluje mysl jinak čestných a kladných hrdinů. Sauron tak na svou stranu stáhne i dalšího z dobrých Maiar, čaroděje Sarumana, a to úplně stejně, jako se dřív on nechal zlákat mocí k službě Melkorovi.

Zlo je totiž lákavé, je to pokušení, a jeví se díky tomu často jako dokonce silnější než dobro. Ale zlo je ze své podstaty nakonec vždycky sebezničující. Funguje tak. Na dobro může jenom parazitovat, protože všechno, co bylo stvořené, bylo na počátku dobré. Zlo tedy dobré věci jen napadá, kazí je a přetváří. Ale samo o sobě nic nového stvořit nedokáže – to je přirozené pouze dobru, dobrému Bohu. Že zlo je tedy vlastně jen takovou „perverzí“ dobra můžeme vidět i na Melkorovi. Nikdy nedosáhl Ilúvatarova Světla, nikdy nemohl sám nic stvořit. A tak bral a kradl jeho výtvořiny, aby je ničil, kazil a přetvářel. Přeměnu některých Maiar v balrogy jsme už zmínili. Ale to nestačilo. Melkor, když obrátil svůj hněv na Ilúvatarovy Děti, začal unášet Prvorozené elfy do své podzemní pevnosti, kde je mučil a ničil tak dlouho, než z nich jako výsměch Ilúvatarovi vypěstoval novou rasu – odporne a skrz naskrz zlé skřety. Skřeti se tak sice stali novou rasou, ale není to Melkorův původní výtvor. Jen vzal už existující bytost a přetvořil ji svým zlem a svou nenávistí v pouhou pokroucenou karikaturu.

Zlo tedy nemůže bez dobra existovat, parazituje na něm, aby bylo schopno ho kazit a přetvářet. Ale právě proto je vlastně předem určeno ke svému sebezničení. Protože pokud parazit zabije svého hostitele, zemře společně s ním. Zlo tedy nemůže nikdy ani skutečně uspět – protože pokud vítězí, ničí tím sebe. Je to předurčené už v jeho samotném záměru. Melkor nikdy nemůže zvítězit, protože nikdy nebude fyzicky schopný naplnit svoji touhu stát se Stvořitelem a tvořit nové bytí. A bylo mu to tak vyloženo i na úplném počátku, když ho Ilúvatar upozornil, že nemůže učinit nic, co by

nemělo svůj předobraz v jeho myšlence a v jeho konečné vizi. Z toho vychází jeho vlastní vnitřní zlo, které ho sžírá a ničí zevnitř a které prostupuje jeho mocí a šíří se do světa jako jed připravený se mstít a ničit vše živé – je tak i popisován, jako Stín, který se šíří ze severu.

8. Ztracený ráj

Pokud mluvíme o Satanovi a literatuře, nemůžeme nezmínit dílo jiného velkého anglického autora. A tím je *Ztracený ráj* Johna Milтона. Tolkien a Milton pocházejí sice z naprosto odlišných dob a jejich náměty i provedení se liší – jeden z nich si za své dílo vzal epický biblický příběh války nebes proti peklu, pád pyšného anděla a vyhnání člověka z Ráje, druhý se rozhodl vytvořit neméně epický příběh, ale s námětem vlastním. Jeden ve formě básně, druhý psal převážně prózou. Oba také pocházejí z rozdílného náboženského prostředí. Tolkienova matka byla statečnou katoličkou mezi většinou protestantskou anglikánskou společností, zatímco otec Johna Milтона, John Milton starší, byl zase jako protestant vyděděn z rodiny přísných katolíků. Vztah k náboženství byl pro oba o to silnější a důležitější.

V předchozí části jsme pokusili najít a ukázat paralely mezi mýtickými antihrdiny a zjistit, jak moc a čím se Melkor podobá biblickému Satanovi. Nyní se pojďme se blíže podívat, jaké mají společné rysy Tolkienův Melkor se Satanem Miltonovým.

Miltonův *Ztracený ráj* se nezabývá Stvořením světa. Začíná své vyprávění až po Satanově pádu, jehož důvod ale velice koresponduje s Melkorovými pohnutkami. V První knize *Ztraceného ráje* se dočteme o Satanových úmyslech a činech toto:

„(...)

to on byl, jehož lest, jsouc hnána mstou
a závistí, máť lidskou podvedla –
kdy pych jej svrhl s nebe a s ním voj
všech zbojných andělů, s jichž přispěním,
lesk druhů zastřít dychtě, s Nejvyšším
za rovna měl se, až se v odboj dá;
i zvedl proti Boží stolici
a říši v nebi válku bezbožnou
a bitvu zpupnou v chtivém zámyslu.“³⁸

Připomíná to Melkorovu dychtivost povýšit sebe samu nad ostatní Ainur, jak jsme o tom hovořili výše. Jistě, Melkor sice hned na počátku nerozpoutal válku jako takovou,

³⁸ MILTON, John. *Ztracený ráj*. Praha: Vadim Charkovský, 2015, 1,35–43

rozhodně ne před vznikem Světa, ale můžeme říct, že během Velké hudby proběhla také velkolepá bitva, když Melkor se svým tématem soupeřil nejprve jen s ostatními Ainur, ale nakonec i se samotným Ilúvatarem. Výše jsme také zmínili, že po skončení tohoto hudebního soupeření a vyjevení Ilúvatarovy vůle upozorňuje Stvořitel Melkora na to, že nemůže sám stvořit nic, co by už dávno nemělo svůj původ v něm. Ve *Ztraceném ráji* hovoří Satan ke svému nejvěrnějšímu služebníkovvi a své pravé ruce, Belzebubovi, takto:

„Leč zlo vždy plodit pouhá naše slast!
jeť rubem hrdé vůle onoho,
s nímž máme boj. A jestli péčí svou
on dobro vyvést hledí z toho zla,
nám snahou musí být ten zvrátit cíl,
ba nástroj zla i v dobru vypátrat,
což kéž se častěji zdaří!“³⁹

Taková poznámka může být odpovědí na podobný výrok, jako je ten Ilúvatarův vůči Melkorovi. Satan zřejmě zná Boží úmysl přetvořit veškeré jeho zlo v dobro, a je velice odhodlaný tento plán zmařit. Snadno bychom si mohli představit Melkora, jak v podobném duchu mluví se svým vlastním služebníkem, Sauronem, poté, co společně vybudovali Melkorovu podzemní pevnost zvanou Utumno. I tady můžeme zvážít drobnější podobný rys následující po pádu, který si srovnáme vzápětí. Melkor využívá Sauronovy pomoci, aby mu pomohl přizpůsobit se prostředí Temnoty, ohně a podzemí. Sauron je z řádu Maiar, který původně sloužil Aulěmu, mistru řemesel, a má tak neocenitelné zkušenosti i schopnosti s budováním. Kromě pevnosti Utumno později zbuduje ještě jednu, hrozivější, nazvanou Angband. Satan zase pošle ostatní padlé anděly, aby se pustili do kultivování Pekla a vybudovali zde velkolepou říši, navzdory jeho bezútěšnému prostředí. Ta je pak nazvaná Pandémonium.

Samotný pád jako takový se od sebe liší fyzicky. Satan po svém svrhnutí z Nebe skutečně padal po celých devět dní do hlubin Pekla. Melkor takový doslovný pád nezažil, u něj jde tedy spíše o pád obrazný. Ale jinak jsou si velice podobné. Melkorův pád máme odcitovaný výše, jeho sestoupení „ohněm a zlobou do velikého požáru, dolů

³⁹ MILTON, John. *Ztracený ráj*, 1,160–166

do Tmy.⁴⁰ Je to zajímavé, protože požár a tma by si měly vlastně protiřečit, plameny přeci vydávají světlo, ale tady jsou podané jako jedno a totéž. A když se podíváme do *Ztraceného ráje* na část, ve které Satan procítá po svém pádu a rozhlíží se kolem sebe, popisuje to, co vidí „jak valnou výheň plamennou; ni sled však světla od těch ohňů zřít, spíš tmu.“⁴¹

V obou případech zde tedy máme plameny, které ale nevydávají žádné světlo, naopak. Vydávají tmu. Jakkoliv záhadný takový oheň či plamen může být, oba dva zřejmě narazili na ten stejný. Můžeme díky tomu vnímat Temnotu jako důležitý element, jako protiváhu ke Světlu, které náleží k Bohu/Ilúvatarovi. Nejspíše díky tomu si oba naši „hrdinové“ osvojí nenávist vůči světlu, prezentovanému nejlépe například sluncem. V *Silmarillionu* má Melkor za pomoci nestvůrné pavoučí bytosti Ungoliant na svědomí zničení dvou valinorských stromů, jež jsme si představili v jedné z předchozích kapitol. Tyto stromy přinášely světlo a určovaly denní doby. Ale Melkor s Ungoliant otrávil jejich kořeny a zapříčinili jejich zánik. V této části je také psáno, že právě to byl ten moment, kdy ona tajemná hmotná Temnota z Melkorova podzemí pronikla na povrch do Ardy. Je zde popisována jako věc, která má vlastní bytí, jako tma, která není nedostatkem světla, protože právě z něj byla vytvořena zlobou, jako protiváha světla a jeho nepřítel. Je jí zde také přisuzována moc vnikat do srdcí a mysli a rdousit uvnitř jakoukoliv samostatnou vůli.

Mocnosti Valar v reakci na tento hrozný čin vyzdvihly na nebe Měsíc a Slunce, utvořených z posledních plodů obou ztracených stromů, jako jejich náhradu a připomínku, ale také aby ukázaly Melkorovi, že i beze stromů a jejich světla jsou schopni porazit jeho Temnotu. Melkor tak přirozeně obě světla nenáviděl, ale, jak se můžeme dočíst, Slunce se přímo bál. Slunce bylo na nebi v lodičce, kterou po něm proploovalo, doprovázeno a chráněno Maiar jménem Arien, která byla mocným ohnivým duchem, kterého Melkor nezvládl zlákat do svých služeb. Na nebi na sebe vzala podobu žhnoucího jasného plamene. Když se poprvé objevilo Slunce na nebi, Melkor se zalekl a ukryl do podzemí. Je o tom psáno, že: „Arien se Morgoth bál velkou bázní a neodvažoval se k ní přiblížit, ano, už ani neměl tu moc.“⁴²

⁴⁰ TOLKIEN, J.R.R. *Silmarillion*, s. 26

⁴¹ MILTON, John. *Ztracený ráj*, 1,62–63

⁴² TOLKIEN, J.R.R. *Silmarillion*, s. 89

Podobně silnou reakci na slunce můžeme najít i ve *Ztraceném ráji*. Když se Satan vydá na Zem a spatří Slunce, začne mu spílat:

„(bych ti) Slunce, řek', jak žehráám na tvou zář,
jež v paměť vrací stav, zkad klesl jsem,
i jak jsem nad tvou sférou stkvěl se kdys;
až svrh'mne pych a cti chtíč horší, v boj
kdy šel jsem s nebes králem nestihlým.“⁴³

Satan spílá Slunci, ale zároveň můžeme vidět jeho sebereflexi, uvědomění si svých činů a především uvědomění si ztráty, kterou sám sobě způsobil. Báseň po těchto verších pokračuje Satanovým vzpomínáním na své bývalé vysoké postavení v Nebi, a na to, že služba v něm nebyla nic náročného. Myslí na to, jak se měl v Nebi dobře, a sám sobě přiznává, že v něm toto svědomí probudilo zoufalství. Pravděpodobně pramenící z toho, že se po tak dlouhé době dostal z prostředí Pekla na Zemi, ve které všude kolem sebe vidí krásu božského Stvoření.

Je možné, že Melkor si při pohledu na Slunce procházel něčím obdobným. Když před ním uprchl do svých skrýší v podzemí, nechal ven vypustit oblaka páry, aby zakryla výhled na nebe a Slunce na něm. I jemu jistě muselo připomínat ztracené postavení mezi Valar a podíl, jaký původně zastával při tvorbě Ardy. A také ztracenou moc. Melkor totiž přeléval a štěpil svoji moc mezi všechny své přetvořené služebníky a do veškerého zla, které vypouštěl ven do Ardy, podobně jako Ungoliant vypouštěla svůj smrtící jed do kořenů dvou valinorských stromů. Ungoliant, jež na sebe vzala podobu obrovské pavoučice, byla jednou z prvních nestvůr, které Melkor vlákal do svých služeb. Udělal to za pomoci přesvědčivých řečí a falešných slibů, v čemž také můžeme najít menší paralelu s Otcem lži ze *Ztraceného ráje*. Protože i on k sobě do služeb přibral nespočet nestvůr, například bájného Leviathana nebo Titány.

Poslední a rozhodně nejviditelnější důsledek pádu se skrývá přímo v jejich fyzické podobě. Je to tak vlastně i věčný trest a cejch za jejich činy. Andělské mocnosti u Milтона i Tolkiena (v jeho případě mocnosti Valar a Maiar) na sebe dokáží brát podobu, jakou zrovna potřebují nebo jakou upřednostňují. V *Silmarillionu* to vidíme na příkladu Valar, kteří na sebe berou podobu buď vizuálně blízkou elfům a lidem nebo

⁴³ MILTON, John. *Ztracený ráj*, 4,37–41

klidně podobu zvířecí. Mohou na sebe brát podobu mužskou nebo ženskou, podle vlastního rozdělení a cítění. Dělají to tak především, když přicházejí z Valinoru do Ardy, protože elfové ani lidé nejsou připraveni spatřit jejich skutečnou podobu. Tyto přeměny jsou pro ně něčím podobným, jako když na sebe my bereme oblečení, nejsou pro ně nijak závazné a na jejich vlastním bytí se nic neztratí poté, co je odloží. Stejná vlastnost je přisouzena andělům, i těm padlým, ve *Ztraceném ráji*. V První knize je popsána schopnost Satanových padlých andělů měnit svou podobu nezávisle na pohlaví, protože to jim není nijak přiděleno a nemá pro ně význam. Přizpůsobují svoji podobu účelu, kterého chtějí dosáhnout. Můžeme si zde odcitovat ukázkou z obou knih pro úplnost a přesnější srovnání:

„Ale když se chtějí obléci, někteří Valar na sebe berou mužskou podobu a jiní ženskou; toto rozdílné zaměření totiž měli od počátku a volba je jen ztělesňuje, ale nevytváří, tak jako když se muž od ženy pozná podle šatů, ale nestává se jím tak.“⁴⁴

„Tam muži, tuto ženské; volnot' rod
ten onen duchům mít či obojí;
takt' čistý tvar jich pružný, prostý jest,
spjat ani vázán nejsa v úd a kloub,
ni z kostí křehké síly zbudován,
jak tělo obtížné; leč v postavě
at' větší, menší, jasné, mdlé, jak chtí,
své mohou plnit zámysly
a konat lásky nebo zloby čin.“⁴⁵

Za jediný rozdíl v tomto porovnání můžeme považovat to, že ve *Ztraceném ráji* je andělům přiznaná naprostá volnost pohlaví, mohou zřejmě dokonce mít klidně obojí, pokud budou chtít, zatímco v *Silmarillionu* je v případě Valar naznačeno, že jejich zaměření v nich bylo od počátku, tedy že s ním byli stvořeni. Ačkoliv nejspíš nejde ani tak o pohlaví samotné jako spíš o ženský a mužský princip, který pak Valar ztělesňují svou podobou, právě jako když si žena oblékne sukni a muž kalhoty.

⁴⁴ TOLKIEN, J.R.R. *Silmarillion*, s. 16

⁴⁵ MILTON, John. *Ztracený ráj*, 1,423–431

Měnit podobu je každopádně schopnost, kterou mocnosti ovládají, a která jim byla dána. A jak Melkorovi, tak Satanovi byla po jejich pádu odebrána. V obou případech šlo o následek obzvláště vážného činu. Jako spíše takovou zajímavost můžeme zmínit, že v obou činech hrály roli stromy. U Melkora jde o už několikrát zmiňované valinorské stromy, jež zničil, a u Satana o strom poznání v zahradě Eden. Jeho proviněním bylo, že jako had svedl Evu, aby jedla jablko ze stromu poznání a dala ho jíst i Adamovi.

Signifikantní v obou případech byla podoba, kterou na sebe pro vykonávání onoho činu vzali. U Melkora šlo o podobu Temného pána, „vysokého a strašného.“⁴⁶ A v té poté už navždy zůstal, neschopen ji změnit. U Satana šlo o hada. Vzal na sebe jeho podobu, i když pro tentokrát jiným způsobem, nezměnil se sám, nýbrž našel hada a vnikl do něj ústy. Tak se schoval v jeho těle a ovládl jeho mysl. Ale když se poté vrátil do Pekla, kde svolal v Pandémoniu schůzi, aby podal svým padlým druhům vítěznou zprávu o svém činu, nedostalo se mu po ní nadšené reakce, kterou očekával. Naopak, ze všech stran bylo slyšet pohrdavé syčení. A záhy pochopil proč. Začal cítit, jak se jeho tělo mění:

„Svou tvář se úžit cítil, zostřovat,
Inout paže k žebrům, nohy vespolek
se splétat, až jak podřat, obludným
se hadem skácel, na břich s odporem,
leč marným, svalen; vyšší vládla jím
teď moc, dle sudby své v té podobě,
v níž hřešil, ztrestaným.“⁴⁷

Pomalů se změnil v hada, jako trest, protože to byla právě hadí podoba, v níž zhřešil, když svedl Evu. Melkor i Satan zůstali uvězněni v podobách, které nejvíc odpovídaly jak jejich vlastní povaze, tak povaze jejich zla. To můžeme považovat za konečnou fázi jejich pádu. Už není kam hlouběji se propadnout. Satan doslova padl nejenom z Nebe do Pekla, ale teď už i na břicho, po němž je nucen se plazit. A Melkor, který kdysi býval nejmocnějším a největším z Ainur, už nedokáže nijak změnit ani vlastní zevnějšek a navíc, díky tomu, jak svou moc tříštil mezi své služebníky a mezi každý kousek zla a Temnoty, které vypustil do Ardy, už jí nemá ani dostatek, aby se sám o sobě mohl

⁴⁶ TOLKIEN, J.R.R. *Silmarillion*, s. 65

⁴⁷ MILTON, John. *Ztracený ráj*, 10,511–517

pozvednout a měřit se s Ilúvatarem nebo jednotlivými Valar. Navíc v té jediné podobě, do které byl uzamknut, už se jim nemůže skrývat a nepozorovaně kolem nich procházet, kam se mu zachce, jako to dělával dříve. Je to vlastně další ukázka sebezničující tendence zla. Satan svým způsobem zvítězil, když se mu povedlo svést Evu a s ní i Adama, ale to vítězství zapříčinilo jeho proměnu a konečný pád. Stejně tak Melkor vítězil tím, že do Ardy vypustil svou zlobu a otrávil s ní zemi, jenomže díky tomu sám sebe připravil o většinu své moci.

Není pochyb o tom, že celý život silně věřící a praktikující katolík Tolkien bezpečně znal Satanův biblický příběh. A není ani důvod pochybovat, že Tolkien znal toto Miltonovo dílo, které tak skutečně mohlo mít svůj vliv na jeho psaní. Především proto, že byl lingvistou a profesorem, a bylo by tedy zvláštní, kdyby neznal toto důležité dílo anglické literatury. A případná znalost hlubších detailů z tohoto Satanova literárního příběhu může mít ještě jeden prostý důvod – Tolkienovým blízkým přítelem byl Clive Staples Lewis, který se o Miliona velice zajímal a sám dokonce napsal knihu „*A Preface to Paradise Lost*“, tedy jakousi předmluvu ke *Ztracenému ráji*. Lewis a Tolkien byli v Oxfordu oba součástí spolku takzvaných Inklingů, spolu s několika dalšími spisovateli a učiteli. Během svých pravidelných setkání spolu hovořili o literatuře a také si vzájemně předčítali svá díla. Je tedy možné, že Tolkien a Lewis spolu o *Ztraceném ráji* diskutovali. Ať už jako o předmětu literárního zájmu jednoho z nich, nebo jako o tématu vznikající knihy poté, co začal Lewis psát svoji předmluvu a její obsah s ostatními Inklingy probíral.

Melkor se s Miltonovým Satanem sdílí příliš mnoho podobností, aby to snad mohla být pouhá náhoda vycházející ze silného křesťanského prožitku obou autorů ze Satanova biblického příběhu, jemuž vdechla život i jejich touha vytvářet příběhy. Je tedy pravděpodobné, že když Tolkien vytvářel svého Melkora, vzpomněl si nejen na biblický příběh o pádu, ale také na jeho zpracování Johnem Miltonem. Ať už si vzpomněl sám od sebe nebo to bylo vlivem rozhovorů s Lewisem. Našel v něm ale detaily, které ho nejspíše nadchly natolik, že je promítl do svého vlastního díla.

Závěr

Fantazie profesora Johna Ronalda Reuela Tolkiena byla jedinečná a neobyčejná. Vymyslel celý nový svět a nepřestal ho zkoumat a tvořit po celý svůj život, ať už psal knihy, vyprávěl příběhy svým dětem před spaním nebo jen psal do zápisníku schovaného v šuplíku. Naštěstí máme díky jeho synovi možnost do jeho zápisníků nahlédnout. A tak nám tady Tolkien zanechal svůj svět jako úžasné dědictví a jako bezpečné místo, kam se může uchýlit každý, kdo otevře jeho knihy, aby do něj nahlédl. Jeho dílo ovlivnilo generace mladých spisovatelů a pomohlo definovat fantastickou literaturu vůbec.

Mytologie byla pro Tolkiena vždycky důležitá. Byly to staré příběhy, které našel v *Kalevala* a islandských *Eddách*, které ho k ní přivedly a které ho fascinovaly. Příběhy, jaké ve své vlasti postrádal. A tak je sepsal sám. Nejdřív jen sám pro sebe, později pro miliony čtenářů po celém světě. Příběhy k Tolkienovi vždycky přicházely samy těmi nejzvláštějšími cestami. Ať už to bylo zvláštní vnuknutí během opravování studentské slohové práce, na jejíž druhé straně se tak poprvé objevilo prvních několik vět ze slavného *Hobita*, nebo to byla nutková potřeba vytvářet historii a mluvčí pro své milované jazyky, kterou pociťoval během jejich vymýšlení. Od prvních tajných dětských jazyků, přes pokusy domýšlet slova k těm skutečným, ale dávno zapomenutým, až se konečně dostal k vytváření jazyků vlastních. Vyrůstaly mu pod rukama stále složitější a složitější, až se začaly samy štěpit na dialekty vznikající podle odlišných reálných předloh. Jenomže pokud už vymyslel různé verze jednoho jazyka, bylo nezbytně nutné vrátit se v jejich vývoji až na začátek, k „prajazyku“, základu, který je pro oba dialekty společný a od nějž se vyvíjely vlivem rozdílného prostředí i historického vývoje.

A stejným způsobem Tolkien postupoval i při vytváření historie nejen pro jazyky, ale především pro postavy lidí a dalších bytostí, jež jimi budou mluvit. A jejich historie by se nikdy nemohla začít psát, kdyby nikdy nevznikl svět, ve kterém budou žít. A díky tomuto procesu tak mohla vzniknout celá mytologie Tolkienova fikčního světa, Středozemě, kde se odehrávají příběhy jeho nejslavnějších knih.

Jazyk je přenašečem mýtu, a pro Tolkiena bylo vždycky slovo tím nejmocnějším nástrojem, jeho tvar i zvuk, bylo tou skutečnou stvořitelkou silou. Je to přeci ono slavné Janovo „Na počátku bylo Slovo“, čím začal celý svět. A proto je to tedy slovo, co tvoří světy, i kdyby jen světy Druhotné a vymyšlené.

Během svých studií starých jazyků přečetl spousty a spousty mytologických příběhů, a každý jediný z nich po sobě v Tolkienově mysli něco zanechal. Jak bylo psáno v úvodu, jeho dílo je díky tomu opravdu složitý komplex vlivů a jednotlivých malých detailů korespondujících s tím či oním. Je tedy opravdu prakticky nemožné vysledovat všechny možné i nemožné Tolkienovy inspirační zdroje, a ani jsme o nic takového v této práci nesnažili. Pouze jsme si ukázali alespoň ty nejzákladnější a našli tak v několika mytologických příbězích a tradicích cestu k možnému původu Tolkienových postav a hlubší propojení s jeho vlastní mytologií.

Koncept rozdělení Tolkienových božských mocností má nejvíce společného se starými severskými bohy a dvojímu rozdělení na Ásy a Vány. V severských mýtech se Tolkien také setkal s bytostmi podobnými svým budoucím nesmrtelným obyvatelům Středozemě, pro ně Ardy. Ale konečné rozhodnutí nazvat je elfy zřejmě pramenilo z jeho vlastního rodného jazyka, respektive z jeho staré verze. Stará anglická slova ve svých významech skrývají mnoho vlastností i vzhledových aspektů těchto bytostí.

Ale přesto nejvíce shod s Tolkienovými elfy nacházíme v keltském mytickém národu. Irští Tuatha Dé Danaan jsou elfům podobní svým vzhledem i svým věčným mládím. Jsou to také mistři řemesel schopní vyrábět magické předměty s velkou mocí. A sdílejí také jejich osud. Oběma národům je souzeno pomalu se vytratit ze světa lidí i z jejich paměti, stát se jen vzdálenou vzpomínkou a postupně se ztratit v bájích a pověstech. Stát se mýtem.

Při vyprávění Melkorova příběhu ze *Silmarillionu* jsme objevili opravdu hluboké propojení s příběhem vzpoury, pádu a zla z křesťanského mýtu. Melkor a Satan jsou si velmi podobní. Oba svým původem náleželi mezi nejvyšší bytosti, patřili na stranu dobra, světla, a byli v ní jedni z nejmocnějších. Ale oba propadli moci a pýše, vzbouřili se proti ostatním a jejich vzpoura vedla k jejich pádu. Z obou se stali původci zla a temnoty.

Biblický příběh v sobě skrývá spoustu podnětů ke zkoumání a srovnání, ale není ani zdaleka tak obsáhlý a detailní jako literární zpracování z pera Johna Milтона. V něm můžeme vývoj Satanova osudu sledovat pozorněji a dává nám mnohem více možností i situací, které se dají konfrontovat s Melkorovým osudem.

Ztracený ráj začíná vyprávět Satanův příběh až po jeho pádu z Nebes. Stává se z něj vládce Pekla a spolu se svými padlými anděly zde staví jejich novou říši, Pandémonium. Je to obdobné jako když padl Melkor a stal se Morgothem. Za pomoci

Maiar, kteří odešli s ním, staví své pevnosti v podzemí. Z těchto Maiar se postupně stávají ohniví démoni balrogové. A stejně jako jejich služebníci, i Morgoth se Satanem nakonec mění svou podobu. Jako trest za spáchané zlo a za jeho šíření. Jejich vnitřní zlo je vytaženo na povrch a navždy se tak promítne do jejich vzhledu, aby odrážel jejich činy. Oba jsou již navždy zatraceni a ani jeden z nich se už nikdy nemůže vrátit zpět ke své původní moci a postavení. Světlo se stane jejich nepřítelem, kterého nenávidí, protože jim připomíná, o co svou vlastní pýchou přišli.

Podívali jsme se tedy na Miltonova Satana jako na možného literárního předchůdce Tolkienova Melkora, Morgotha. Na vybraných částech jsme si ukázali jejich vzájemné propojení. To je tak místy tak hluboké, že se oba po svém pádu ocitli mezi stejným druhem tajemných ohnivých plamenů, které ale nevydávají žádné světlo, nýbrž naopak z nich vychází jenom temnota. Stejně jako oni sami bývali kdysi Světlem, ale nakonec se stali Temnotou.

Seznam použitých zkratk

Ez = Ezechiel

Iz = Izajáš

Seznam literatury

Prameny:

Bible [online]. Česká biblická společnost [cit. 2019-06-11]. Dostupné z:

<http://biblenet.cz/>

Edda. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962. ISBN 01-044-62

Kalevala [pdf]. Praha: Městská knihovna v Praze, 2018. ISBN 978-80-7602-056-6.

[cit. 2019-06-11]. Dostupné z: <https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/41/37/04/kalevala.pdf>

MILTON, John. *Ztracený ráj*. Přeložil Josef Julius David, ilustroval Gustave DORÉ.

Praha: Vadim Charkovský, 2015. ISBN 978-80-260-9007-6.

TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1993.

ISBN 80-204-0371-X.

TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0336-1.

STURLUSON, Snorri. *Edda: Sága o Ynglinzích*. Praha: Odeon, 1988

Seznam literatury:

BOSWORTH, Joseph. *A Dictionary of the Anglo-Saxon Language: Containing the Accentuation - the Grammatical Inflections - the Irregular Words Referred to Their Themes - the Parallel Terms, from the Other Gothic Languages - the Meaning of the Anglo-Saxon in English and Latin - and Copious English and Latin Indexes, Serving as a Dictionary of English and Anglo-Saxon, as Well as of Latin and Anglo-Saxon* [online]. Londýn: Brown, Green, and Longman, 1838 [cit. 2019-06-14]. Dostupné z:

<https://books.google.cz/books?id=qg5aAAAACAAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22Joseph+Bosworth%22&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiGoKzp3ufiAhUC6KYKHS8CCVwQ6AEIMTAB#v=onepage&q&f=false>

CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien – Životopis*. Praha: Argo, 2017

CARTER, Lin. *Tolkien: Zákulisí Pána prstenů*. Praha: Argo, 2002.

ISBN 80-7203-457-x.

ČUDRNÁKOVÁ, Andrea. *Elfové, hobiti, trpaslíci a mýty*. Olomouc: Fontána, 2008
ISBN 978-80-7336-427-4

JUSTOŇ, Zdeněk. *Setkání Lévi-Strausse s Tolkienem*. Praha: Dauphin, 1997. Ethnos
(Prague, Czech Republic), 12. sv. ISBN 8086019551.

KREEFT, Peter. *Tolkienovo vidění světa: křesťanská filozofie Pána prstenů*. Praha:
Paulínky, 2014. Svědectví (Paulínky). ISBN 978-80-7450-154-8.

MELETINSKIJ, Jeleazar Moisejevič. *Poetika mýtu*. Praha: Odeon, 1989. Ars.
ISBN 80-207-0804-9.

STANTON, Michael N. *Hobiti, elfové a čarodějové: objevování divů ve světě
Tolkienova Pána prstenů*. Praha: Mladá fronta, 2003. Svět J.R.R. Tolkiena.
ISBN 80-204-1032-5.

WATKINS, Zach. Satan and The Silmarillion: John Milton's Angelic Decline in J.R.R.
Tolkien's Melkor. In: *The Grey Book: Online journals of Middle-Earth* [online]. 2005,
s. 6 [cit. 2019-02-07]. Dostupné z:
<https://www.unm.edu/~ldonovan/Greybook/articles.html>